

ЮВІЛЕЇ

До 100-річчя Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка

УДК 37(09)(477.51) «1933/1935»

Анатолій Боровик

І. Ф. РОЙФМАН – ДИРЕКТОР ЧЕРНІГІВСЬКОГО ПЕДАГОГІЧНОГО ІНСТИТУТУ (1933 – 1935 рр.)

Увазі читача пропонуються маловідомі сторінки історії Чернігівського педагогічного інституту періоду 1933 – 1935 рр. Мова йде про управління вузом І. Ф. Ройфманом.

Ключові слова: Чернігівський педагогічний інститут, І. Ф. Ройфман, партійні чистки, троцькісти, націоналісти.

На долю Ізраїля Фроймановича Ройфмана випав складний та й не дуже тривалий за часом період керівництва Чернігівським педагогічним інститутом. Проте його управління вузом та педагогічна діяльність не знайшли належного висвітлення в історичній літературі. Дана стаття має на меті певною мірою заповнити цю прогалину.

Дуже складно з'ясувати історію навчального закладу, коли майже відсутні архівні матеріали періоду 30-х років ХХ століття. Як у центральних, так і обласному архівах не збереглися звіти про роботу закладу, штатні розклади, протоколи засідань учених рад і навіть біографічні дані керівників інститутів. Наші пошуки біографії І. Ф. Ройфмана тривали майже два роки. У Центральному державному архіві вищих органів влади і управління у фондах Наркомату освіти його особової справи не знайшли. Не виявили таких матеріалів і у Центральному державному архіві громадських організацій (колишньому партійному архіві), де мали б зберігатись документи про випускників Харківського університету червоної професури. Відсутні ці ж матеріали і в Харківському обласному архіві, а в архіві Чернігівського національного педагогічного університету відсутні взагалі документи даного періоду. Завершуючи пошук, ми звернулись до фондів колишнього обласного партійного архіву і в справі «Особові листи з обліку кадрів та об'єктивні дані на членів ВКП(б)» знайшли анкетні дані І. Ф. Ройфмана.

В іншій справі цього ж архіву нами знайдені матеріали, які характеризували стан справ у навчальних закладах області і, в тому числі в Чернігівському інституті, на 1934 р., тобто на час керівництва ним І. Ф. Ройфманом. Тому саме ці документи й будуть використані для з'ясування історії інституту та біографічних сторінок директора.

Народився Ізраїль Фройманович Ройфман у 1897 р. у с. Домевки-Кориченці на Поділлі. Батько працював пекарем. Трудовий стаж Ізраїль започаткував у тринадцятирічному віці, коли влаштувався на роботу до Проскурівського винного складу чорноробом і працював там з 1910 до 1911 р. Потім переїхав до Одеси, де влаштувався

© Боровик Анатолій Миколайович – доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г.Шевченка.

продавцем газет у кіоску. З 1912 до 1914 р. працював вантажником на залізничній станції. Наступним місцем його роботи став лісопереробний завод у м. Одесі, де працював чорноробом з 1914 до 1916 р. Протягом 1916 р. працював кондуктором трамваю.

З 1 травня до серпня 1917 р. служив рядовим у 213 та 266 полках. З жовтня 1917 р. до січня 1918 р. служив у червоній гвардії, а з листопада 1918 р. до початку 1919 р. був рядовим партизанського загону у Летичеві на Поділлі. У 1919 – 1922 рр. працював політпрацівником у червоній армії. З червня 1922 р. до травня 1925 р. навчався у Харківському університеті червоної професури і після його закінчення набув спеціальності «пропагандист і викладацька робота».

Партійно-пропагандистську роботу продовжив у Вінницькому окружному партійному комітеті й працював там з 1925 до 1930 р. У 1930 р. переїздить до Києва, де протягом двох років працював на всеукраїнських курсах партійних працівників, спочатку завідував навчальною частиною, а потім і керував цими курсами.

У 1932 р. переведений до м. Чернігова, де майже два роки працював завідувачем курсів партійних працівників при обкомі КП(б)У. Член більшовицької партії з 1919 р., хоч в особовому листку зазначав, що кілька днів у 1917 р. перебував у партії Бунд. Партійні чистки проходив у 1921 р., 1924 р., 1929 р. та у 1934 р. [1, арк. 150 – 151 зв.].

У грудні 1933 р. був призначений директором Чернігівського педагогічного інституту. Через рік після призначення І.Ф. Ройфман згадував: «мене обком направив працювати в інститут, коли внаслідок повної господарської розрухи в Наркоматі стояло питання про його закриття, коли у сотень студентів та лектури інституту пообмерзали руки і ноги і не було можливості працювати» [2, арк. 37].

Ознайомившись із станом справ у навчальному закладі, новий керівник удався до радикальних дій, відпустивши студентів на певний час по домівках. Для того, щоб нагріти приміщення, при замороженій системі водяного опалення, почали будувати цегляні грубки у кожній аудиторії та кімнатах гуртожитку. Це дало змогу у лютому місяці відновити навчальний рік і в основному виконати навчальні плани.

У довідці про матеріальний стан інституту на 1934 р. сказано, що він був незадовільним. Фінансові ресурси отримувались несвоєчасно, а недостатня їхня кількість не давала можливості краще обладнати навчальне приміщення та гуртожиток для створення сприятливих умов для навчання і відпочинку. Для опалення приміщення були поставлені в кожній аудиторії цегляні грубки, а труби від них виведені у квартирки. Тому дим від спалювання торфугрубок відчувався у всьому приміщенні.

Така ж система опалення була і в гуртожитку, розташованому на третьому поверсі цього ж будинку. У кімнатах гуртожитку проживало по 19 – 20 студентів, у кожній кімнаті було по два столи, де могли розміститись по 8 – 10 осіб, та по 10 – 15 стільців. Тому готуватись до занять частині студентів доводилося на ліжках. Санітарний стан гуртожитку був незадовільним. Постільна білизна змінювалась раз на 15 – 20 днів. У окремих кімнатах одне ліжко припадало на двох студентів [3, арк. 7].

Студентський контингент комплектувався в основному з осіб, що закінчили семирічні школи, робфаки та різні курси. Проте в інституті навчалися і випускники початкових шкіл, після закінчення підготовчих курсів. Дуже обмежене число студентів було із середньою освітою. Низька освітня підготовка студентів значно ускладнювала виконання навчальних планів. Багато часу доводилося викладачам витрачати для набуття ними елементарних знань з основ наук. Тому студенти першого та другого курсів математичного відділення багато часу витрачають для вивчення елементарної математики, а студенти третього курсу історичного відділення вивчають українську мову за програмою середньої школи. Робітничий факультет укомплектований був здебільшого дітьми з дитбудинків, навчальна підготовка яких була дуже слабкою.

Зимова сесія в лютому 1934 р. виявила низький рівень успішності студентів, багато їх мали незадовільні оцінки. Так, 27,2% студентів третього курсу математичного відділення екзамен з математичного аналізу склали на незадовільні оцінки, а з аналітичної геометрії – 21,2% отримали такі ж оцінки. Чимало студентів, до 4%, взагалі не з'явилися на сесію через невпевненість у своїх знаннях [4, арк. 4].

Викладацький склад не повною мірою задовольняв потреби інституту. Кафедри

соціально-економічних дисциплін були неукомплектованими. Працювала лише одна кафедра – історична, до складу якої входили викладачі «діамату та ленінізму». Незадовільною була робота економічної кафедри, яку очолював В. І. Нольський. Про нього ми згадаємо пізніше.

Щодо викладання політекономії, то у довідці сказано, що її «викладали по шкідницькому». Вивчались лише твори К. Маркса, без вивчення наукової спадщини В. Леніна та «геніально теоретичних розробок і вказівок т. Сталіна». Не акцентувалась увага на критиці «буржуазних та соціал-фашистських філософсько-економічних теорій». Тому комісія міськкому КП(б)У, яка перевіряла інститут, заборонила директору інституту проводити заліки з політекономії, а рекомендувала провести їх пізніше, коли буде студентами вивчатись «справжня марксистська політекономія» [5, арк. 6].

Комісія міськкому партії прийшла до висновку, що викладацькому складу не вистачає кількох досвідчених викладачів на посадах професорів із соціально-економічних та спеціальних дисциплін. Інститут мав поповнитись «партійно витриманими, здатними просякнути викладання більшовицькою партійністю кадрами». Критично вони оцінили викладання курсу психології доцентом «ідеалістом-гегельянцем» І. Львовим. Дуже повільно відбувалася перебудова викладання марксистсько-ленінської теорії професором С. Баран-Бутовичем [6, арк. 6].

Наприкінці довідки вказано, що партійна організація дуже мало допомогла директору в організації навчального процесу. Проте не згадується, що вона була малочисельною, всього чотири викладачі входили до неї, тому впливати на багаточисельний колектив викладачів і студентів вони не могли. Профспілкова організація не займалась навчально-виробничими питаннями, а також матеріально-побутовими умовами студентів, тому працювала незадовільно [7, арк. 9].

Комісія дійшла висновку, що інститут приступив до перебудови роботи у відповідності до певних рішень партійних пленумів та з'їздів, але залишається ще ряд недоліків у його роботі.

Період керівництва інститутом І. Ф. Ройфманом припадає на час боротьби партійних органів з націоналістичними і троцькістськими елементами. Цей процес виявлення вищезгаданих елементів у Чернігівському педінституті розпочався у січні 1934 р. 13 січня бюро обкому КП(б)У розглянуло персональну справу викладача В. І. Нольського, якого звинувачували у троцькізмі. У постанові зазначалось, що за втрату більшовицької пильності та неприйняття заходів до виявлення троцькіста Нольського колишнього секретаря партосередку т. Куклу виключити з партії. За такі ж «гріхи» сувору догану оголошено колишньому директору інституту М. Мірошниченку. Секретарю партійного бюро педінституту Пугачу та директору інституту І. Ройфману лише тому, що вони недавно розпочали працювати в інституті, «поставили на вид». Партійні стягнення були накладені й на партійних чиновників міста і області за певні їхні провини. У пункті шостому говорилося про необхідність повідомити ЦК КП(б)У, що Нольський прибув до Чернігівського інституту за направленням Наркомосу без направлення ЦК КП(б)У [8, арк. 3].

Після засідання бюро обкому КП(б)У 23 січня 1934 р. пройшло засідання бюро партійного осередку Чернігівського педінституту, на якому виступили секретар бюро т. Пугач та директор т. Ройфман. На засіданні мова йшла про колишнього викладача інституту В. І. Нольського. Партійне бюро констатувало, що на закритих партійних зборах 11 січня, де обговорювався лист секретаря ЦК КП(б)У т. Постишева, примусили виступити В. І. Нольського. В своєму виступі він «довів своє цілковите дворушництво», яке полягало в тому, що він нібито активно боровся в Луганському педінституті із троцькістами, на чолі яких там стояв директор цього інституту Цишик. Але, не маючи в цій боротьбі жодної підтримки від парторганізації і навіть міського парткомітету, він вимушений був припинити цю боротьбу без потрібних наслідків і виїхати з Луганська до Чернігова. Проте його виступ був зустрінутий зборами з недовір'ям, але члени бюро не виступили з рішучою більшовицькою критикою та «не викрили до кінця його контрреволюційного обличчя».

Уже після арешту В. І. Нольського бюро партійного осередку не спромоглося від-

разу ж мобілізувати навколо цієї справи увагу всього колективу інституту та піднести це питання на принципову політичну височінь у боротьбі із замаскованим класовим ворогом.

Бюро партійної організації відмітило, що, перебуваючи протягом шести місяців у партійній організації педінституту, В. І. Нольський не здав до партосередку своєї партійної облікової картки, а лише після настирних вимог секретаря партосередку здав свою облікову картку.

Партійне бюро ухвалило: колишнього викладача політекономії професора В. І. Нольського «як активного учасника контрреволюційних троцькістських угруповань, дворушника, чужу для партії людину, що випадково потрапила до її лав, з партії виключити». Партійне бюро вважало, що «бойова більшовицька пильність ще досі не є в парторганізації інституту на всій належній височині».

Економічній кафедрі інституту потрібно було негайно переглянути всю роботу під кутом зору корінного виправлення всіх хиб, що їх мала кафедра внаслідок управління нею троцькіста Нольського. Разом з тим партійне бюро просило культпропагандистський відділ обкому негайно підшукати «відповідно витриману в партійному і якісному відношенні кандидатуру для викладання в інституті політекономії та завідування економічною кафедрою», вказуючи, що майже всі групи інституту (14 груп) залишилися без викладання цього предмета [9, арк. 8 – 10].

Того ж дня 23 січня 1934 р. наказом №129 директора Чернігівського педінституту І. Ф. Ройфмана професора В. І. Нольського було звільнено із займаної посади [10, арк. 7].

23 січня була прийнята також постанова Чернігівського міськкому КП(б)У, якою затверджували постанову бюро партосередку Чернігівського педінституту. Було доручено комісії міського партійного комітету негайно обстежити стан роботи всіх кафедр педінституту, а оргвідділу взяти під безпосередній «догляд» роботу партійного осередку інституту [11, арк. 4].

Тривалою була робота комісії з перевірки педінституту не лише міськкому, а обкому КП(б)У. Остання з них у складі тт. Шика, Жовтинського, Пасманіка, Токарського та Резнікова прискіпливо перевіряла вуз. 5 січня 1935 р. комісія подала матеріали перевірки членам бюро обкому, які були названі: «Про примиренське та ліберальне ставлення директора та парткому Чернігівського педагогічного інституту до націоналістичних та троцькістських елементів». У підготовлених матеріалах мова йшла про те, що в інституті директором робфаку працювала «одверта троцькістка Кошлакова», яка виключена була з партії. Ще працюючи в Києві в редакції журналу «Комунарка України», вона виступала з наклепами на ЦК КП(б)У, заявляючи, що «в самогубстві т. Скрипника винен ЦК». Після виключення її з партії комісією з чистки партійних рядів у липні – серпні 1934 р. А. В. Кошлакова перейшла працювати до Чернігівського педінституту завідувати робфаком та викладати історію партії.

5 вересня 1934 р. наказом директора І. Ф. Ройфмана її було звільнено з роботи з формулюванням: «в інтересах зміцнення керівництва робфаку вважати за потрібне звільнити зав. робфаку тов. Кошлакову А. В.». Але вона залишилась працювати викладачем історії ВКП(б). 25 грудня 1934 р. її було позбавлено права викладати історію партії, але директор І. Ф. Ройфман планував її перевести викладати географію [12, арк. 27].

В інституті також протягом року працював націоналіст Федоров, який викладав історію української літератури. Його звинувачували в тому, що рекомендував студентам для вивчення твори «буржуазних націоналістів В. Винниченка, Б. Грінченка та інших петлюрівських письменників». Проте комісію вразив той факт, що після місяця з часу звільнення Федорова «й досі не розкритиковані його буржуазно-націоналістичні погляди, не викрито його прибічників». Підданий був критиці й завідувач літературно-мовної кафедри т. Приступов, адже він затверджував списки літератури, які рекомендував викладач Федоров. Разом з тим завідувач кафедри протестував проти звільнення його з роботи [13, арк. 28].

Напередодні розгляду питання про націоналістичні та троцькістські елементи, які діяли у Чернігівському педінституті, на бюро обкому КП(б)У 12 січня 1935 р. обласна

комісія з чистки партії подала до бюро доповідну записку «О националистических искривлениях, вскрытых во время чистки партийных организаций области». У довідці мова йшла про викриття в інституті значну кількість націоналістів, «які для здійснення своїх контрреволюційних цілей прикривались лозунгами українізації».

Комісія значну увагу приділила викриттю «ворожих елементів» у вищих навчальних закладах Чернігівщини: Ніжинському, Чернігівському та Глухівському педінститутах. Щодо Чернігівського педінституту, то були названі ті ж факти викриття націоналістичних і троцькістських елементів, які були названі у попередній довідці перевірки педінституту від 5 січня 1935 р.

Отримавши виклик на засідання бюро обкому КП(б)У, яке мало проходити 13 січня, директор інституту І. Ф. Ройфман відчував загрозу для своєї подальшої долі. Він підготував листа секретарям обкому тт. Маркітану та Тодресу, а також членам партійної комісії тт. Наумову, Тимофєєву та Філенко. В ньому він прохав при вирішенні питання про його партійність і подальшу роботу мати на увазі наступні аргументи. У дев'яти пунктах він давав пояснення по кожному звинуваченню. Він пояснював, що обком направив його на посаду директора у той час, коли інститут замерзав, і він зробив все для відновлення роботи навчального закладу. По кожному із викладачів, яких звинувачували у націоналізмі чи троцькізмі, він пояснив, що жодного з них на роботу він не приймав, а приймали їх на роботу лише за направленням Наркомату освіти і обкому КП(б)У. Разом з тим він наголосив, що всі звинувачені у ворожій діяльності з роботи звільнені і їх вчинки були засуджені членами колективу.

У восьмому пункті він загострив увагу членів бюро на тому, що в інституті йому довелося працювати у малочисельній партійній організації з 20 чоловік, 4 з них – викладачі. Він указував, що десятки разів звертався до культпропагандистського відділу обкому, щоб направили до інституту 2 – 3 викладачів комуністів для зміцнення партійної організації, а особливо він прохав підібрати кандидатуру на посаду завуча. Проте нічого добитися не зміг.

На завершення листа він пояснював, що за 16 років перебування в партії він ніколи не входив до жодної опозиції, не мав нічого спільного з троцькістами та іншими контрреволюційними групами. Він просив членів бюро обкому залишити його в партії і дати йому можливість в інституті виправити допущені ним помилки та довести, «що я здатний боротися за справу партії, ...що зможу принести користь нашій спільній справі, справі будівництва соціалізму» [14, арк. 37-39].

Проте постановою бюро Чернігівського обкому КП(б)У «Про націоналістичні й троцькістські елементи, що окопалися в Чернігівському педінституті, та про гниле ліберальне ставлення до них парткому інституту» від 13 січня 1935 р. була суворою по відношенню до директора інституту І. Ф. Ройфмана. Його «як троцькіста-дворушника» було виключено з лав КП(б)У та звільнено з посади директора інституту.

З партії був виключений завідувач історичної кафедри т. Кошарнівський як український націоналіст, який захищав націоналістів П. Федоренка та С. Баран-Бутовича і не бажав їх звільняти з роботи.

Викладачам інституту т. т. Кондрацькому, Борисенку та Кучеру, тобто викладачам-комуністам, оголосили догани за те, що вони не викрили і не сигналізували обком КП(б)У про троцькістські та націоналістичні елементи, які працювали в інституті.

Партійний комітет розпустили за «гниле ліберальне ставлення до троцькістів й українських націоналістів та за відсутність боротьби з ними», а членам парткому оголосили суворі догани з попередженням. Звільнили з роботи і директора робфаку т. Пугач.

Отже, нетривалим було керівництво навчальним закладом І. Ф. Ройфмана, всього один рік і майже один місяць. Та й за цей короткий відрізок часу директору педінституту довелося вирішувати значні господарські проблеми, у той же час періодично проходили перевірка роботи інституту різними комісіями в пошуках троцькістів та націоналістів. Саме ці перевірки й призвели до «визнання вини» керівника, а разом з тим до традиційного виключення з партії та звільнення з роботи. Чи заслугогував цього Ізраїль Фройманович Ройфман, висновки з цього приводу зроблять наші читачі.

Дуже добре, якби ми знайшли родичів цієї людини і дізнались про подальшу його долю, яка нам не відома.

1. Держархів Чернігівської обл., ф. П-470, оп. 1, спр. 243, 230 арк.
2. Там само, спр. 361, 232 арк.
3. Там само, спр. 249, 105 арк.
4. Там само.
5. Там само.
6. Там само.
7. Там само.
8. Там само, спр. 177, 93 арк.
9. Там само.
10. Там само.
11. Там само.
12. Там само, спр. 361.
13. Там само.
14. Там само.

Вниманию читателя предлагаются малоизвестные страницы истории Черниговского педагогического института периода 1933 – 1935 гг. Речь идет об управлении вузом И. Ф. Ройфманом.

Ключевые слова: Черниговский педагогический институт, И.Ф. Ройфман, партийные чистки, троцкисты, националисты.

Izrayil Froymanovych Roifman's experience of management of Chernihiv Teachers-Training Institute was difficult and didn't continue very long period of time. However, his university management and teaching activities do not find adequate coverage in historical literature. This article is intended to some extent to fill this gap.

Izrayil Froymanovych Roifman was born 1897 in Domenivka-Korychentsi village on Podillya. Izrayil started labor experience, when he was 13 and got a job as a navvy in wine warehouse in Proskurivka. He was working there from 1910 to 1911. Then he moved to Odessa and applied for a job as a seller of newspapers in newsstand. From the 1 of May to August 1917 he served in the ranks in 213th and 266th regiments. I. Roifman serves in the Red Guards from October 1917 to January 1918, and was a rank of partisan party in Letychiv on Podillya. He worked as a political worker in the Red Army in 1919 – 1922. He was studying in Kharkiv University of the red professors from June 1922 to May 1925. After graduation he got a specialty "propagandist and instructorship".

In 1932 he was transferred to Chernihiv, where he was working like a chief of party workers' courses in regional committee of the Communist Party of the Bolsheviks of Ukraine for 2 years. He was a member of the Communist Party of the Bolsheviks of Ukraine since 1919.

He had party purges in 1921, 1924, 1929 and 1934. In December 1933 he was appointed to the position of director of the Chernihiv Teachers-Training Institute. Getting acquainted with cases in educational institution, a new director have resorted to radical actions, dismissed the students to home for a while. In order to heat the premises, because of a frozen water heating system, he began to build a brick oven in every classroom and the hostel rooms. That allowed resuming the school year in February and fulfilling curricula.

The period of a leadership of Institute by I.F. Roifman accounted for the struggle of the party with nationalist and Trotskyist elements. The process of identify of this elements was started in Chernihiv Teachers-Training Institute on January 1934.

Periodic inspections of Institute by committees of city and regional committees of the Communist Party of the Bolsheviks of Ukraine led to the fact that the decision of Bureau Chernihiv Region committee of The Communist party of the Bolsheviks of Ukraine called "Trotskyist and nationalist elements, which had been entrenched in the Chernihiv Teachers-Training Institute, and the corrupt liberal attitudes of the Party Committee of Institute» on January 13, 1935, I. Roifman was expelled from The Communist party of the Bolsheviks of Ukraine as "a double-dealer-Trotskyists" and was dismissed from the post of director of Institute.

Keywords: Chernihiv Teachers-Training Institute, I.F. Roifman, party purges, Trotskyists, nationalists.